

REGIMUL DIALOGULUI SOCIAL ÎN ACTIVITATEA MASS-MEDIEI: REPERE CONCEPTUALE

Victor MORARU

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: vsm.academy2015@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-0322-6086>

Prezentul articol abordează problemele promovării dialogului în societate prin intermediul mass-mediei. Sunt dezvoltate caracteristicile principale și particularitățile dialogului social în contextul proceselor de democratizare a societății, analizate condițiile și efectele dezbaterii în media a problemelor esențiale ale vieții sociale. Sunt examinate premisele lansării dialogului social și problemele desfășurării discuțiilor în spațiul public. Este relevat rolul și potențialul mediei în stimularea și gestionarea dialogului social.

Cuvinte-cheie: dialog social, mass media, problematică socială, participare politică, democrație deliberativă, politică simbolică.

THE REGIME OF SOCIAL DIALOGUE IN THE ACTIVITY OF THE MEDIA: CONCEPTUAL REFERENCES

The article focuses on the issues of promoting social dialogue in society through the media. The main characteristics and particularities of the social dialogue in the context of the democratization processes of the society are revealed, the conditions and the effects of the debate in the media of the essential problems of the social life are discussed. The premises for launching the social dialogue and the issues of managing discussions in the public space are examined. The role and potential of the media in stimulating and managing social dialogue is highlighted.

Keywords: social dialogue, mass media, social issues, political participation, deliberative democracy, symbolic politics.

LE RÉGIME DE DIALOGUE SOCIAL DANS L'ACTIVITÉ DES MÉDIAS: UNE RÉFÉRENCE CONCEPTUELLE

L'article se concentre sur les enjeux de la promotion du dialogue social dans la société à travers les médias. Les principales caractéristiques et particularités du dialogue social sont révélées dans le cadre des processus de démocratisation de la société, les conditions et effets du débat dans les médias sur les problèmes essentiels de la vie sociale sont discutés. Les prémisses de lancement du dialogue social et les enjeux de la conduite des débats dans l'espace public sont examinés. Sont mis en évidence le rôle et le potentiel des médias dans la stimulation et la gestion du dialogue social.

Mots-clés: dialogue social, médias, questions sociales, participation politique, démocratie délibérative, politique symbolique.

РЕЖИМ СОЦИАЛЬНОГО ДИАЛОГА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

В данной статье рассматриваются вопросы продвижения социального диалога в обществе посредством СМИ. Раскрываются основные характеристики и особенности социального диалога в контексте процессов демократизации общества, обсуждаются условия и последствия дебатов в СМИ по актуальным проблемам общественной жизни. Рассмотрены предпосылки инициирования социального диалога и вопросы проведения дискуссий в публичном пространстве. Подчеркивается роль и потенциал СМИ в стимулировании и управлении социальным диалогом.

Ключевые слова: *социальный диалог, СМИ, социальные проблемы, политическое участие, делиберативная демократия, символическая политика.*

Introducere

Imperativul dialogului social a obținut o relevanță particulară în societatea contemporană. Este o situație firească, dacă este luat în calcul faptul că tocmai dialogul social determină înțelegerea reciprocă a oamenilor și crearea zonelor de acord în vederea orientării și sincronizării acțiunilor sociale ale diferitor indivizi și grupuri sociale. „Într-o societate în care valorile umaniste, multiculturalismul, specificitatea primează, integrarea ar trebui să se bazeze pe o cunoaștere dialogică” [1, p. 133], să se axeze și să valorizeze principiul dialogic al existenței umane, fapt care solicită, pe de o parte, existența unor circumstanțe sociale și anumite conjuncturi politice, iar, pe de altă parte, implicarea plenară în acest proces a instituțiilor care proiectează, mențin, orientează și facilitează realizarea dialogului social. Starea de spirit pe care o profilează, transformă acest dialog într-un factor care asigură democratizarea societății, în ansamblu. De remarcat, că s-ar putea, în acest caz, recurge și la formula pe cale de consacrare, mai puțin exploatată, dar judicioasă, „dialog societal”, prin asociere cu sintagma „comunicarea societală”, generată de înțelegerea societății ca un sistem integral.

În linii mari, dialogul social este perceput drept primă formă democratică de gestionare a societății contemporane, o activitate care generează noi relații în toate structurile unei societăți, pentru că solicită și

catalizează implicarea cetățenilor, antrenarea sectoarelor public, comercial și necomercial în soluționarea problemelor de ordin general, iar, în unele cazuri, și a celor de ordin particular. Totodată, acesta este considerat și o formă de dialog, pe orizontală, între reprezentanții sociumului, precum și o forma de dialog, pe verticală, între guvern sau administrație cu cetățeni, grupuri sociale, organizații neguvernamentale. Participarea în procesele dialogice pe problemele sociale stringente consolidează postura de parteneri sociali a celor antrenați în dialog, în lipsa acestui parteneriat, dialogul întreprins fie de administrație sau de guvern, fie de societatea civilă se limitează la informare și consultare, eficiența acestuia fiind una redusă [2].

Promovarea dialogului social ca o prioritate a activității mediatice

Interpretat dintr-o perspectivă mai amplă, ca o modalitate substanțială de interacțiune umană, dialogul social stă la baza interacțiunii diferitor forțe social-politice, reprezentând un sui generis proces de negocieri ce se stabilește între ele, incluzând raportarea reciprocă a pozițiilor, disponibilitatea și abilitatea de a înțelege interlocutorii, de a lua în considerare abordarea pe care o promovează, modul de a-și apăra interesele, acceptarea atitudinii critice și intervențiilor polemice în vederea obținerii deciziilor concertate.

Dialogul social, nu se suprapune și nu este echivalent cu dezbaterile sociale: „într-o dezbatere există învinși și învingători, se instalează raporturi de putere, poziția unuia dintre participanți poate fi într-atât de convingătoare, încât să producă schimbări, iar la nivelul procesului de integrare ar însemna schimbarea limbii, religiei, obiceiurilor cu ale actorilor sociali, ideologici, economici, culturali mai persuasivi. Înțelegerea celuilalt, și nu schimbarea, se relevă a fi principiul dialogic fundamental” [3, p. 130]. Schimbarea poate surveni în urma înțelegerii reciproce a scopurilor partenerilor de dialog, în urma identificării punctelor forte și a celor vulnerabile ale situației de problemă sau de conflict și în urma negocierii în vederea soluționării problemei sau depășirii dificultăților existente.

Interpretările actuale ale dialogului [4] îl califică drept schimb de opinii și argumente între părți având poziții și convingeri diferite în legătură cu problemele cu care se confruntă societatea. Transpunerea acestora în centrul atenției publice se datorează mass-mediei, care asigură suportul informațional al democrației ca fundament al dezvoltării constructive a societății. În aceste condiții se dezvoltă autonomia comunicării, situație „unde o astfel de comunicare formează un dialog prin intermediul căruia se modelează politicile și activitățile” [5, p. 115].

În mod firesc, un astfel de dialog se configurează prin stabilirea unei agende mediatice, care ar viza proiectarea relațiilor între guvernanți și cei guvernați, pe de o parte, iar, pe de altă parte, acțiunile de mediere a interacțiunii între diverși actori sociali, comunități, grupuri și categorii sociale. Implicațiile mass-mediei în promovarea dialogului social devin în ultimul timp tot mai vizibile. În contextul și sub influența libertății de exprimare și a schimbului larg de opinii, „valorile democratice, apar, se conștientizează, se constituie, sunt manifestate și realizate cu concursul nemijlocit al mijloacelor de comunicare de masă. Astfel, mass-media nu numai participă la integrarea

societății în baza anumitor valori, dar și generează, organizează și stimulează aceste procese”, [6, p. 61] „le identifică, le pune în circuitul informațional, le ține în atenția sa și, respectiv, în atenția opiniei publice”, [7, p. 5] „depistând căi de cooperare și negocierie” [8, p. 130].

Prin însăși vocația sa, mass-media aduce o contribuție importantă la fortificarea spiritului participativ în societate. Corect înțeleasă, participarea semnifică, în viziunea unui clasic al științei politice, G. Sartori, „a lua parte personal într-un mod voit” la o acțiune. În explicația elementară a politologului, participare nu înseamnă doar „a fi parte din (simplul fapt de a fi implicat într-o împrejurare oarecare) și cu atât mai puțin, o stare involuntară de „a fi făcut parte din”. Participarea este o autopunere în mișcare, fiind astfel chiar opusul lui „a fi pus în mișcare” (prin voința altcuiva), adică opusul mobilizării [9, p. 15]. Tocmai într-un astfel de context, susține G. Sartori, și se îngemănează cunoscutele atribuții ale participării, cum sunt autocontrolul, autoîmplinirea și autoeducarea. Teoria generală a democrației nu a neglijat niciodată participarea, concepută ca o implicare personală, activă, calificând-o drept „esență a micro-democrațiilor”. Dar legătura directă dintre micro- și macro-democrație este evidentă, prima constituind o premisă, un fundament al stării democratice [10, p. 120].

În fond, participarea trebuie considerată un element inerent al oricărei societăți care pretinde să se definească drept democratică, de rând cu alte valori universal recunoscute. Desigur, această participare, la care ne referim (individuală sau realizată în cadrul unui grup), nu presupune incidență directă și imediată asupra proceselor decizionale publice. În lipsa prerogativei de traducere directă în acte de ordin juridic, importanța ei rezidă în influența care se produce asupra proceselor de luare a deciziilor, venind „de jos” și asigurând o mai mare eficiență acțiunii autorităților.

Într-o viziune mai extinsă a ariei conceptuale a fenomenului, implicarea civică secundează participarea politică: activitățile „de impact asupra societății civile sau care încearcă să modifice sistemele de comportament social” pot fi considerate drept exemple de participare politică [11, p. 16]. În opinia experților, „hotarele dintre angajamentul politic și civic nu sunt clare”, [12, p. 52] iar „angajamentul civic include orice activitate, individuală sau colectivă, dedicată influențării vieții colective a politicii”, respectiv, nu ar trebui să existe „o distincție accentuată dintre implicarea civică și implicarea politică”, [13, p. 6] interdependența conceptelor fiind evidentă. Timpul pe care îl trăim solicită imperios ca spiritul participativ în societate să primeze. Asumarea conștientă a participării ar fi o contribuție reală la realizarea misiunii dificile de a stopa alunecarea continuă a societății într-un univers, s-ar putea spune, fantasmagoric, ar fi un suport pentru împlinirea aspirațiilor cetățenilor, ar face să fie repus în drepturi sistemul de valori, răsturnat în ultimul timp, impulsționând energia oamenilor, fortificată și renovată de impulsul participativ, susținând alinierea societății la standardele râvnite ale unei vieți civilizate. În contextul frământărilor actuale ale societății, acum este momentul pentru a fi precizată poziția civică, atitudinea față de evenimentele actuale. Modalitățile de participare cunosc, în ultimele decenii, o extindere considerabilă. Anume acest lucru determină relevanța participării politice pentru democrație și democratizare, și tocmai aici rolul mass-mediei este unul de-a dreptul esențial.

Bineînțeles, în contextul promovării pluralismului, recunoașterii multitudinii de poziții, percepții, opinii, idei, valori care stau la baza proceselor de formare a diferitor concepte ideologice și politice – ca și condiție *sine qua non*. Acest lucru deschide lumină verde pentru lansarea dezbaterilor, reflectarea confruntărilor dintre diverse puncte de vedere, urmărind apropierea viziunilor, atitudinilor și, în cele din urmă, a acțiunilor întreprinse de actorii sociali.

În procesul de reflectare mediatică a realității trebuie să se țină cont de principiile democrației deliberative, un fenomen care devine tot mai vizibil în agenda politică a forurilor decizionale ale Uniunii Europene. Astfel, Raportul Comisiei către Parlamentul European din 15 decembrie 2020 evidențiază importanța „implicării cetățenilor în deliberările privind chestiunile complexe cu care se confruntă instituțiile europene sunt esențiale pentru legitimitatea democratică” și stipulează intensificarea dialogurilor cu cetățenii și încurajarea dezbaterilor publice, pentru ca publicul să înțeleagă mai bine impactul Uniunii Europene asupra vieții de zi cu zi a cetățenilor și pentru încurajarea schimbului de opinii cu aceștia” [14, pp. 9, 31].

A ajunge la agregarea intereselor și pozițiilor diverse ale cetățenilor se poate numai pe calea considerării echilibrate a aspectelor legate de activitate mediatică, ținând de: canalele mediatică, subiecte pentru mediatizare, unghiul de abordare a problemelor, sursele de informare, actorii sociali, pe de o parte, și operatorii sferei mediatică, pe de altă parte, viziunile liderilor de opinie, părerile argumentate ale experților ș. a. m. d. „Este nevoie ca fiecare să-și afirme propria viziune pentru ca perspectiva asupra unei situații să fie cât mai cuprinzătoare” [15, p. 104].

Asigurarea unui dialog liber în societate, a unui schimb continuu de idei și valori „reprezintă una dintre misiunile și preocupările de bază ale mijloacelor de comunicare în masă”, [16, p. 167] precum și unul dintre instrumentele, ce asigură circuitul informațional într-o societate.

Schimbul de opinii și de argumente între indivizi sociali sau grupuri aflate în dezacord asupra unor aspecte considerate esențiale comportă o mai adecvată identificare a oportunităților pentru depășirea situațiilor dificile. Asumarea unei perspective dialogice de către mass-media menține turațiile motorului social, oferă posibilitatea valorificării dialogului cetățenesc, găsirii căilor de compromis rezonabil și,

în definitiv, contribuie la optimizarea coexistenței sociale.

În contextul afirmării culturii dialogului este oportună referința la constituirea spațiului public, căci tocmai în spațiul public multistructurat și interactiv mijloacele de comunicare de masă „obțin statutul de instrument al dialogului și al dezbaterii publice între interesele sociale și politice, îndeplinindu-și misiunea de mediere simbolică, de informare și interpretare a realității” [17, p. 10].

Astfel, în acest areal se înscrie în mod firesc și abordarea mediei în calitate de mediator. Acest lucru nu este întâmplător, comunicarea mediatică adjudecându-și statutul de „miez” al procesului de mediere, efectuat de instituțiile mediaticice, și ținând cont de faptul că funcția principală a medierii este tocmai aceea de a construi și de a remodela relațiile între părți, acoperind formele și mijloacele posibile de construire și comunicare a unei probleme în cadrul unui discurs: selectarea, ajustarea și segmentarea elementelor problemei, diseminarea acestora prin intermediul jurnalistului.

Din perspectiva avansării dialogului social, mass-media trebuie să demonstreze disponibilitatea și apoi insistența în promovarea acestui dialog, asumându-și hotărât o supra-sarcină – moderarea chibzuită a subiectelor pe care le lansează pentru dezbateri în spațiul public.

Rolul primordial al jurnalismului constă în contribuția pe care o aduce la soluționarea practică a conflictelor și în rezolvarea diverselor probleme ale realității sociale, în modificarea unor situații concrete. Importanța acestor activități constă nu numai în faptul că ele demonstrează clar populației forța transformatoare a jurnalismului, ci și în profilarea tendinței spre creșterea randamentului practic al acțiunilor, capabile să constituie baza transformării întregului sistem social. Deloc întâmplător, astfel, dezvoltarea jurnalismului este tot mai mult asociată cu direcția, filosofia și practica „jurnalismului con-

structiv”, [18] precum și cea a „jurnalismului pentru schimbare socială” [19]. Această direcție vizează, în diverse interpretări, sfera jurnalismului public [20] / jurnalismului civic [21] / jurnalismului cetățenesc [22] ș. a. (apropierea și similitudinea cărora este recunoscută, dar și contestată uneori). Oricare ar fi însă categorisirea sau etichetarea pe care i-o atribuie specialiștii, este evident că tocmai acest gen de jurnalism, axat pe ipoteza unei adevărate conlucrări și cooperări dintre instituția mediatică și audiența ei, obține valențe noi și promițătoare. Afirmarea respectivelor forme emergente de jurnalism, prin care media „contribuie la ameliorarea calității și utilității dezbaterilor publice, manifestând rolul său determinant în viața publică” [23, p. 231] legitimează ideea dialogului social, favorizată și secundată de media. Esența unor texte jurnalistice de atare natură rezidă în faptul că ele „trebuie să ajute și să provoace cetățeanul ca el să-și facă concluziile necesare despre viața lui personală, dar și despre cea publică, despre locul și rolul lui în comunitate, să contribuie la autodefinirea acestuia ca parte integrantă a societății” [24, p. 46].

Este evident, problematica abordată în cadrul jurnalismului care promovează dialogul social nu se reduce doar la problemele categoriilor vulnerabile ale populației, „dar vizează universul uman, în toată multitudinea manifestărilor acestuia” [25, p. 138]. În această ordine de idei, jurnalismul axat pe comunicare dialogică preia funcțiile unui moderator (dar și inițiator, organizator) care, prin structură și formă sa, creează condiții propice pentru dezvoltarea dialogului social, lucrează pentru constituirea unui mediu favorabil pentru schimbul de opinii între diverși indivizi și grupuri sociale.

Procesul de construire și gestionare jurnalistică a dialogului social depinde, în anumită privință, de conștiința individuală a jurnalistului, de viziunile lui, de experiența sa profesională și socioculturală. Reprezentările sociale care-i sunt proprii se vor plia

pe reprezentările sociale ale protagoniștilor materialelor sale, generând un conglomerat complex de idei și asociații. Reprezentările sociale, în general, sunt produse ca rezultat al interacțiunii individului cu ceilalți indivizi, cu societatea în ansamblu. În mod firesc, jurnaliștii manifestă tendința de a evalua lumea înconjurătoare în lumina reprezentărilor sociale. Reprezentarea socială, în definiția propusă de notoriul sociolog S. Moscovici, este un „sistem de valori, de noțiuni și de practici relative la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viață al indivizilor și grupurilor, dar constituie în mod egal un instrument de orientare a percepției situației și de elaborare a răspunsurilor”, [26, p. 43] „o rețea” de idei, metafore și imagini, într-o măsură mai mare sau mai mica, legate între ele”, [27, p. 153] un cadru explicativ oportun. Explicațiile edificatoare ale sociologilor postulează că reprezentările sociale (pe care „indivizii și grupurile și le formează cu scopul de a acționa și de a comunica”, [28, p. 13]), „exprimă o conectare a personalității la contextul social, un mod de a face accesibilă lumea exterioară, de a-i înțelege pe alții, un sistem de credințe (...), un filtru, un ecran între presiunea socialului și sistemul personalității” [29, p. 9]. Aceste postulate elucidează, de fapt, rolul reprezentărilor sociale ca factori constitutivi ai realității și ai raporturilor sociale, de o importanță de netăgăduit în perceperea și analiza evenimentelor pentru jurnalism.

Dialogul social în societate se manifestă la cele mai diferite niveluri: cel al comunicării individuale, al interacțiunii dintre grupuri sociale ca o componentă inerentă a dezvoltării societății civile, dar și la nivel superior, având rolul de catalizator al stabilizării dinamice a societății, factor al echilibrului social în ansamblu. Firește, universalitatea dialogului ca bază a interacțiunii umane, determinând complexitatea lui plinară, prezintă suficiente dificultăți pentru mass-media. Implicarea mediei în realitatea

socială în calitate de instrument pentru difuzarea informației, formarea opiniei publice, monitorizarea acțiunilor sociale desfășurate în arena publică de instituțiile puterii, de actorii politici și sociali, dar și de cetățenii de rând comportă o doză sporită de responsabilitate în cadrul sprijinului cetățeanului în situații concrete, lansării unor teme și probleme noi spre dezbateră publică, creării oportunităților de expunere a unor idei inovatoare în situațiile comune, asigurării exercitării drepturilor umane inalienabile de manifestare a poziției civice.

În procesul căutării căilor de atingere a consensului social, identificării pozițiilor comune, promovării compromisurilor rezonabile în fața mass-mediei pot apare, inevitabil, anumite impedimente, ca riscul promovării unei poziții preconcepute, fără asigurarea prezentării diversității viziunilor, fără confruntarea opiniilor divergente. Un alt risc îl reprezintă refuzul acceptării caracterului neunivoc al interpretării realității sociale sau pericolul alunecării spre populism sau spre privilegierea doar a intereselor particulare.

La inițierea unei dezbateri de amploare prin intermediul mediei (ceea ce și presupune dialogul social), ar trebui indubitabil să se țină cont de faptul că dialogul social este posibil în cazul în care există anumite premise ale declanșării acestuia: pe de o parte, accepția procesului de căutare a unei soluții comune, aplicate unei probleme, unui conflict. Pe de altă parte, conștientizarea caracterului real al apariției unor abordări, marcate de inacceptabilitate reciprocă, în baza nepotrivirii intereselor esențiale. Tocmai de aceea, în câmpul dialogului social coexistă atât conceptele de „comunicare”, „interacțiune”, „contact”, „discuție”, „con-vorbire”, „schimb de mesaje”, „consultări”, „negocieri”, dar, totodată, și „confruntare”, „polemică”, „divergență”, „contestare”, „atitudine critică”.

Existența și permanenta renovare a contradicțiilor în sfera socială este un lucru firesc, care nu poate

fi evitat. De aceea și obține primatul ideea de dialog social – o alternativă în raport cu modelele confrontaționale ale practicii social-politice și o modalitate de a contribui la optimizarea edificării și fortificării relațiilor sociale pe orizontală și pe verticală. Deschiderea mass-mediei pentru a fi un spațiu al acestui dialog constituie o șansă a armonizării, pe cât este posibil, a acestor relații.

Respectiv, societatea democratică trebuie să stimuleze, în spiritul conceptului „societății deschise” al lui Karl Popper, [30] orientarea spre desfășurarea de mijloacele de comunicare de masă a dialogului „deschis”, urmând a asigura condițiile pentru menținerea acestuia, rezumate în:

- susținerea caracterului activ al dialogului social, axat pe antrenarea unui număr însemnat de actori, reprezentând interesele părților implicate, uniți în jurul problemei controversate;

- necesitatea echivalenței comunicaționale, a participării egale (simetrice) a subiecților dialogului social, fapt care influențează favorabil asupra stabilității sistemului social;

- asigurarea condițiilor pentru compatibilitatea reciprocă a participanților;

- respectarea principiului pluralismului opiniilor, recunoașterea dreptului fiecărui participant la dialog de a avea și de a expune propria viziune a problemei;

- predispunerea spre examinarea atentă a opiniilor expuse în cadrul dialogului, înclinarea spre flexibilitate în percepția argumentelor formulate de părți, considerare a nuanțelor problemei, valorizare echilibrată a pozițiilor manifestate;

- acordarea primordialității caracterului constructiv al dialogului social;

- obținerea finalității consensuale a discuției, fără afectarea intereselor participanților la dialogul social.

Dialogul social rezultativ lansat de mass-media solicită anumite exigențe, printre care:

- participarea activă a instituției mass-media în viața socială a societății prin lansarea, în timp oportun, pentru dezbateri în spațiul public / mediatic, a problemelor actuale ale dezvoltării societății;

- identificarea neîntârziată a existenței reale a problemelor sociale sensibile care în mod efectiv ar putea prezenta interes pentru potențialii participanți la dialog;

- definirea exactă și adecvată a problemei de interes social major și pronosticarea efectelor sociale pe care le-ar putea genera discuția și soluționarea acesteia;

- conceptualizarea unui itinerar clar care ar reflecta calea de la divergențe spre apropierea pozițiilor, compararea abordărilor și soluțiilor propuse spre găsirea unei soluții posibile;

- oferirea condițiilor pentru participare pentru toți cei interesați în discuția chestiunilor legate de subiectul discuției;

- invitarea și antrenarea în dialog a persoanelor cu competență în domeniu, experți, factori decizionali, reprezentanți ai societății civile;

- reflectarea în media a întregului spectru de viziuni ale participanților la dialog asupra problemei discutate;

- formularea clară a problematicii în discuție, evidențierea aspectelor controversate;

- considerarea echitabilă a intereselor participanților la dezbateri, găsirea unui echilibru al intereselor;

- acceptarea și respectarea egalității tuturor participanților la dialog;

- moderarea dialogului cu stimularea și cointeresarea participanților în găsirea eventualelor soluții ale problemei discutate.

Dialogul social se înscrie astfel în acțiunile de politică simbolică efectuată în spațiul public în care, în regimul deschis, promovat de mass-media, sunt discutate problemele importante de ordin social, se întreprind eforturi pentru consolidarea coezi-

unii sociale, [31] are loc formarea opiniei publice într-un mediu concurențial al diverselor interpretări ale realității sociale, mass-media, prin inițierea și promovarea dialogului social, constituind o resursă semnificativă a optimizării realității sociale.

Referințe bibliografice

1. TODOROV, T., BAKHTINE, M. *Le principe dialogique*. Paris: Seuil, 1981.
2. MITRUȚIU, M., NICOSEVICI, R. et al. *Dialog civic și social prin lobby și advocacy*. Timișoara: Eurobit, 2012.
3. CIUBOTĂRAȘU-PROCOP, L. *Dialogul intercultural ca principiu axiologic al procesului de integrare*. În: Victor Moraru (coord.). *Europeanizarea: fațetele procesului*. Chișinău: IIEȘP al AȘM, 2013, pp. 129-134.
4. CLOKE, K. *Politics, Dialogue and the Evolution of Democracy*. Dallas: Good Media Press, 2018; Katarzyna Jezierska, Leszek Koszanowicz (Eds.). *Democracy in Dialogue, Dialogue in Democracy: The Politics of Dialogue in Theory and Practice*. New York: Routledge, 2015; Patrick Dunleavy. *New Worlds in Political Sciences*. În: *Dialogue and Innovation in Contemporary Political Science*. Political studies. Special Issue, 2010, vol. 58, Issue 2, pp. 239-265; Robert E. Statham (Ed.). *Public Philosophy and Political Science: Crisis and Reflection*. Lanham: Lexington Books, 2002, etc.
5. GIDDENS, A. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press, 1994.
6. MORARU, V., ȚURCANU, D. *Deschiderea democratică și evoluția sectorului mediatic în Republica Moldova*. În: *Moldoscopie. Probleme de analiză politică*, 2005, Nr. 1 (XVIII), pp. 61-68.
7. STEPANOV, G. *Jurnalismul social: aspecte definitorii*. Chișinău: CEP USM, 2015.
8. MORARU, V., TACU, M. *Comunicarea politică în condițiile democratizării societății moldovenești: abordări paradigmatică*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2013, nr. 3, pp. 128-137.
9. SARTORI, G. *Teoria democrației reinterpretată*. Iași: Polirom, 1999.
10. MORARU, V. *Timpul spiritului participativ*. În: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextual extinderii procesului integrationist european. Partea II*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2019, pp. 13-19.
11. NORRIS, P. *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
12. ZUKIN, C., KEETER, S., ANDOLINA, V., JENKINS, K., DELLICARPINI, Michael X. *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
13. MACEDO, S., et al. *Democracy at Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation and What We Can Do about It*. Washington DC: Brookings Institution Press, 2005.
14. *Raport al Comisiei către Parlamentul european, Consiliu, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor / Raportul din 2020 privind cetățenia Uniunii*. Bruxelles, 2020.
15. ȚUȚUI, V. *Virtuțile și limitele deliberării: o analiză critică a „turnurii deliberative” din teoria democrației*. În: *Argumentum / Caietele Seminarului de Logică discursivă, Teoria argumentării și Retorică*, 2010, nr. 8, pp. 88-107.
16. MORARU, V. (coord.). *Societatea și comunicarea în tranziție*. Chișinău: IMM, 2008.
17. MORARU, V. *Puterea, mass-media și constituirea spațiului public*. În: Victor Moraru (coord.). *Societatea și comunicarea în tranziție*. Chișinău: IMM, 2008, pp. 6-18.
18. MAST, J., COESEMANS, R., TEMMERMAN, M. *Constructive Journalism: Concepts, practices and discourses*. În: *Journalism (Sage journals)*, 2019, Vol. 20, Nr. 4, pp. 492-503.
19. *Journalism for Social Change [Resursă electronică]*: <https://www.edx.org/course/journalism-social-change-uc-berkeleyx-j4sc101x-0> (Accesat 10.10.2020).
20. CHARITY, A. *Doing public journalism*. New York: The Guilford Press, 1995; David Meritt. *Public Journalism and Public Life: Why Telling the News is not enough*. Hillsdale: Laurence Erlbaum Associates, 1995.

21. PERRY, D. *The Roots of Civic Journalism: Darwin, Dewey, and Mead*. Lanham: University Press of America, 2004.

22. MORARU, V., PINTILII, I. Jurnalismul cetățenesc – reflecție a inovațiilor actuale în sfera mediatică. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2018, Nr. 2 (81), pp. 76-85.

23. WATINE, T. Le modèle du „Journalisme public”. În: *Hermès*, 2003, Nr. 1 (35), pp. 231-239.

24. STEPANOV, G. *Reportajul social: aspecte definitorii*. Chișinău: CEP USM, 2004.

25. MORARU, V., STEPANOV, G. Identitatea jurnalismului social din perspectiva problematicii abordate. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2015, Nr. 3, pp. 136-146.

26. MOSCOVICI, S. *La psychanalyse, son image et son public*. Deuxième édition. Paris: PUF, 1976.

27. MOSCOVICI, S. *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. Cambridge: Polity Press, 2000.

28. MOSCOVICI, S. *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*. Iași: Polirom, 1997.

29. NECULAU, A. (coord.). *Psihologia câmpului social: Reprezentările sociale*. Ediția a 2-a. Iași: Polirom, 1997.

30. POPPER, K. *Societatea deschisă și dușmanii ei / trad. de D. Stoianovici*. București : Humanitas, 2017.

31. *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene / col. red.: Victor Moraru et al.* Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2010.